

dr Katarzyna Waszyńska

dr Dariusz Skowroński

Zakład Promocji Zdrowia i Psychoterapii

Wydział Studiów Edukacyjnych

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Treściowe kryteria trafności zeznania – metoda M. Stellerera i G. Koehnkena

W niniejszym artykule opisane jest podejście diagnostyczne autorstwa M. Stellerera i G. Koehnkena, mówiące, iż zeznania przedstawione na podstawie rzeczywistych doświadczeń różnią się jakościowo od zeznań fałszywych lub zafalszowywanych.

Omawiona procedura diagnostyczna, reprezentowana przez M. Stellerera i innych, zawiera dziewiętnaście kryteriów zeznań podzielonych na grupy: ogólne, szczegółowe oraz motywacyjne. Uznanie określonego kryterium jako obecnego w zeznaniu dziecka możliwe jest po szczegółowej analizie jakościowej całości protokołu zeznania. Metoda ta określa zwięzłą, czytelną, a jednocześnie przydatną procedurę postępowania w ocenie wiarygodności zeznań dziecka.

Wykrycie lub ujawnienie faktu zaistnienia wykorzystania seksualnego dziecka w większości przypadków nastrocza wiele trudności związanych ze zdiagnozowaniem przestępstwa. Świadców najczęściej nie ma, a sprawca i dziecko z reguły przedstawiają niezgodny przebieg wypadków. Charakter samego czynu i obawa zarówno sprawcy, jak i ofiary przed jego ujawnieniem niezmiernie utrudniają proces diagnostyczny. Stąd osoba mająca kontakt z dzieckiem musi mieć wszechstronne przygotowanie i orientację na temat objawów i oznak seksualnego wykorzystania.

Podejrzenie seksualnego wykorzystania może pojawić się pod wpływem obserwacji funkcjonowania dziecka, pewnych jego zachowań, wypowiedzi oraz fizycznych symptomów i oznak. Glaser i Frosh (Glaser, Frosh 1995) podają, iż objawy, których dziecko jest świadome i które po-

wodują jego psychiczny dyskomfort, określić można mianem symptomów, natomiast oznakami są przejawy wykorzystania obserwowalne przez otoczenie. Na podstawie badań i obserwacji wyróżnić można trzy obszary symptomów i oznak:

- objawy fizyczne, emocjonalne i behawioralne,
- objawy związane z relacjami wewnątrzrodzinnymi,
- objawy i oznaki przypadkowe.

Wartość diagnostyczna wskaźników jest różna – od bardzo silnych i bezpośrednich dowodów wystąpienia wykorzystania (ciąża, znalezienie nasienia w drogach płciowych dziecka) do takich wskaźników, które znaczenie diagnostyczne mogą mieć jedynie w kontekście szerszym (np. ucieczki dziecka z domu). I chociaż większość symptomów i oznak ma charakter pośredni, to

jednak wystąpienie ich wyraźnie uprawdopodobnia zajście wykorzystania. Jeżeli diagnosta będzie analizować funkcjonowanie dziecka i jego rodziny w szerokim

gotować psychicznie dziecko do badania fizykalnego – ginekologicznego.

Badanie psychologiczne polega na przeprowadzeniu rozmowy z rodzicami lub

Im mniej czasu upłynęło od chwili domniemanego wykorzystania, tym ważniejsze i bardziej pilne staje się badanie specjalistyczne, które daje szansę na znalezienie objawów fizycznych, bezpośrednio wskazujących na wystąpienie przemocy. Jeżeli natomiast istnieją przesłanki, iż wykorzystanie miało miejsce dłuższy czas temu, to bardziej uzasadnione jest najpierw badanie psychologiczne, a dopiero w drugiej kolejności lekarskie.

aspekcie, to pojedyncze objawy, które same w sobie mogą charakteryzować się wieloprzyczynową etiologią, zacząć składać się w logiczną całość ułatwiającą wyciągnięcie ostatecznego wniosku, co do zaistnienia lub niezaistnienia nadużycia seksualnego. Oczywiście należy kierować się zasadą, że im więcej pojedynczych objawów i oznak się odnotuje, tym bardziej prawdopodobne staje się zajście wykorzystania seksualnego.

Podejrzenie o wykorzystanie seksualne powinno skłonić do przeprowadzenia procedury diagnostycznej, obejmującej badanie lekarskie i psychologiczne. Diagnostyka lekarska dziecka opiera się w głównej mierze na wyniku badania fizykalnego, poszukującego fizycznych objawów wykorzystania seksualnego. Ważne jest uwzględnienie perspektywy czasowej – im mniej czasu upłynęło od chwili domniemanego wykorzystania, tym ważniejsze i bardziej pilne staje się badanie specjalistyczne, które daje szansę na znalezienie objawów fizycznych, bezpośrednio wskazujących na wystąpienie przemocy. Jeżeli natomiast istnieją przesłanki, iż wykorzystanie miało miejsce dłuższy czas temu, to bardziej uzasadnione jest najpierw badanie psychologiczne, a dopiero w drugiej kolejności lekarskie. Dodatkową przesłanką takiej kolejności badań jest fakt, iż psycholog, oprócz przeprowadzenia czynności diagnostycznych, może przy-

opiekunami dziecka, przeprowadzeniu rozmowy psychologicznej z dzieckiem oraz zastosowaniu innych, w zależności od potrzeby metod, takich jak:

- zabawa kierowana (p. użycie lalek anatomicznych, domków itp.),
- techniki projekcyjne (rysunki, testy projekcyjne),
- diagnoza poziomu intelektualnego,
- diagnoza osobowościowa itp.

Bardzo ważna jest pierwsza rozmowa z dzieckiem, kiedy dochodzi do nawiązania kontaktu i budowania atmosfery zaufania. Celem jest zarówno zebranie informacji od dziecka, jak również udzielenie mu wsparcia. Uzyskanie wiarygodnych informacji wymaga nie tylko uważnego rejestrowania występujących symptomów i oznak wskazujących na molestowanie seksualne, ale także przestrzegania w trakcie spotkania pewnych reguł, których stosowanie zmniejsza ryzyko oceny opartej tylko na wewnętrznym przekonaniu psychologa.

W niniejszym artykule zostanie przedstawione podejście diagnostyczne autorstwa M. Stellera i G. Koehnena, którzy opierali się na założeniach U. Undeutscha (Undeutsch 1982). Założenia te mówiły, iż zeznania przedstawione na podstawie obserwacji rzeczywistych zachowań różnią się jakościowo od zeznań, które nie opierają się na takich doświadczeniach. Kryteria wiarygodności służą wyodręb-

nieniu specyficznych cech, pozwalających odróżnić zeznania prawdziwe od fałszywych. W literaturze przedmiotu istnieją różne podejścia pozwalające oceniać wiarygodność zeznania. Stosowane w nich kryteria częściowo się pokrywają. Różnice dotyczą raczej akcentowania wybranych aspektów narzędzia. Przykładem może tu być system kryteriów opracowany przez F. Arntzena (Arntzen 1989, 1993).

Procedura diagnostyczna reprezentowana przez M. Stellera i innych (Steller, Koehnken 1989; Steller, Boychuk 1992)

zawiera dziewiętnaście kryteriów podzielonych na grupy. Zaliczenie lub nie określonego kryterium jako obecnego w zeznaniu dziecka możliwe jest po szczegółowej analizie jakościowej całości protokołu zeznania. M. Steller podaje, iż graniczny dolny wiek dziecka, kiedy możliwe jest zastosowanie wyróżnionych kryteriów, to cztery lata. Jednak nie należy sztywno traktować tej granicy, ponieważ w dużym stopniu zależy ona od indywidualnego poziomu rozwoju poznawczego dziecka.

Treściowe Kryteria Trafności Zeznania

KRYTERIA OGÓLNE

Charakterystyki ogólne:

1. Struktura logiczna
2. Zeznanie nieustrukturalizowane
3. Liczba detali

KRYTERIA SZCZEGÓŁOWE

Treści specyficzne:

4. Osadzenie kontekstualne
5. Opisy interakcji
6. Odtworzenie rozmów
7. Niespodziewane komplikacje

Osobliwości treści zeznania:

8. Detale niezwykle
9. Detale zbyt ciche
10. Detale nie rozumiane
11. Odniesienia do związków z innymi osobami
12. Opisy własnych stanów psychicznych
13. Opisy stanów psychicznych sprawcy

KRYTERIA MOTYWACYJNE

Treści związane z motywacją:

14. Korekty spontaniczne
15. Stwierdzenie braku pamięci
16. Wątpliwości wobec własnych zeznań
17. Samoobwinianie
18. Przebaczenie sprawcy

SPECYFICZNE ELEMENTY PRZESTĘPSTWA

19. Detale charakterystyczne dla przestępstwa

Wiarygodność jest oceniana na podstawie liczby kryteriów możliwych do zidentyfikowania w protokole zeznania oraz stopnia ich nasilenia, czyli jak często i z jaką wyrazistością kryteria te występują. Należy też wziąć pod uwagę, iż nie tylko sama liczba zidentyfikowanych kategorii przesądza o wiarygodności. Zasady wynikające z prezentowanej metody nie mają sformalizowanego charakteru. Różne kryteria mają różną wagę w szacowaniu, dlatego analiza jakościowa, a nie wyłącznie ilościowa, ma decydujące znaczenie w orzekaniu o prawdziwości tego, co powiedziało dziecko. Występują jednak pewne podstawowe założenia, co do liczby kryteriów. Steller i Koehnken (1989) uznają, że nie wszystkie kryteria muszą wystąpić w zeznaniu, aby uznać je za wiarygodne. Istnieje także określone minimum kryteriów, które muszą zostać stwierdzone, by orzekać o prawdziwości zeznań. Są to:

- 1) struktura logiczna,
- 2) odpowiednia liczba detali,
- 3) osadzenie kontekstualne,
- 4) opisy interakcji.

Kolejne kryteria, jeżeli zostaną uznane za występujące w zeznaniu, zwiększają jego wiarygodność. Ich obecność nie jest konieczna, jednak są wzmocnieniem orzeczenia o wiarygodności zeznania. Struktura treściowych kryteriów osadza się na budowie hierarchicznej – od kryteriów ogólnych, koniecznych do uznania wiarygodności, przez kryteria szczegółowe, konkretyzujące, wypełniające i egzempli-

Po pierwsze, od momentu zgłoszenia zdarzenia o molestowaniu seksualnym pierwszą osobą przeprowadzającą rozmowę z dzieckiem powinien być diagnosta, przeszkolony pod kątem stosowania treściowych kryteriów trafności. Unika się w ten sposób błędów popełnianych w trakcie wywiadów przeprowadzanych np. przez policję, które niosą ze sobą ryzyko sugestii oraz działania jatrogenne.

Sukces na etapie nawiązywania kontaktu z dzieckiem zależy od poziomu wiedzy diagnosty o prawidłowościach rozwoju dziecka, od jego umiejętności interpersonalnych w aspekcie komunikacyjnym oraz od umiejętności odroczenia uzyskania ważnych informacji w perspektywie temporalnej.

fikujące kryteria ogólne, do kryteriów motywacyjnych, pełniących rolę pomocniczą i uzupełniającą w sytuacjach spornych. Ostatnie kryterium dotyczące detali charakterystycznych dla przestępstwa ma w istocie charakter kryminalistyczny i jest oceniane w pewnej autonomii w stosunku do pozostałych.

Do uznania zeznań za prawdziwe bardzo ważne jest również to, aby wystąpiło kryterium drugie – nieustrukturalizowanie zeznań, ponieważ jeżeli zeznanie jest nieustrukturalizowane, czyli dziecko mówi w sposób spontaniczny, bezładny, skokowy, to, dokonując analizy jakościowej i treściowej zeznania, możliwe staje się wystąpienie innych kryteriów. Związane to jest z tym, iż wiele z omawianych poniżej kryteriów występuje łącznie, a ich uchwycenie zależy od kontekstu informacji poprzedzających i następujących. Wystąpienie zeznania nieustrukturalizowanego łączy się ściśle z procedurą diagnostyczną zastosowaną przez psychologa podczas kontaktu z dzieckiem. Steller podkreśla, iż ściśle zastosowanie się do instrukcji procedury diagnostycznej pozwala maksymalizować szansę na prawidłową analizę materiału. Do „żelaznych” punktów takiej procedury należą opisane niżej reguły postępowania.

Po drugie, z dzieckiem nawiązuje się długi kontakt wstępny, prowadzący do zdobycia zaufania w celu zwiększenia szansy pojawienia się zeznania nieustrukturalizowanego, co jest niezmiernie ważne w zastosowaniu analizowanej metody. Należy więc przeznaczyć odpowiednio długi czas na nawiązanie kontaktu. Sukces na tym etapie procedury zależy od poziomu wiedzy diagnosty o prawidłowościach rozwoju dziecka, od jego umiejętności interpersonalnych w aspekcie komunikacyjnym oraz od umiejętności odroczenia uzyskania ważnych informacji w perspektywie temporalnej. Po trzecie wreszcie, rozmowy z dzieckiem należy bezwzględnie rejestrować kamerą video, a przynajmniej na kasecie magnetofonowej. Warunek ten jest konieczny z tego powodu, iż właściwa analiza treściowa dokonywana jest po spotkaniu z dzieckiem, a jej przeprowadzanie polega na szczegółowym badaniu zachowań werbalnych, parawerbalnych i niewerbalnych. Zapisywanie na kartce wypowiedzi niesie ryzyko nieintencjonalnego ich uzupełniania wyrazami nie użytymi przez dziecko, a analiza słowa po słowie jest jednym z najistotniejszych etapów procedury. Oczywiście rejestracja zeznania wiąże się z koniecznością uzyskania zgody od opiekunów dziecka.

Rozmawiając z dzieckiem, należy używać języka odpowiedniego do wieku dziecka i dobrze jest ustalić z nim słownictwo dotyczące osób, czynności, zachowań seksualnych, genitaliów itp. Dziecko powinno być wprowadzone w istotę wywiadu, oswojone z jego tematem i zachęcane do swobodnej narracji. Sprzyja to budowaniu wzajemnego kontaktu, jednak należy liczyć się z tym, iż niewiele dzieci od

do minimum, a pytania powinny być formułowane w sposób otwarty, tj. taki, aby nie mogła paść odpowiedź tak lub nie. Błędem jest zadawanie pytań sugerujących, w których zawarta jest oczekiwana odpowiedź, lub takich, w których dziecko może wychwycić ocenę diagnosty. Należy natomiast zachęcać dziecko do spontanicznych opisów, które jedynie podtrzymujemy. Gdy dziecko ma problemy z werbalizacją,

W trakcie prowadzenia wywiadu konieczne jest zachowanie równowagi między koniecznością eksplorowania celu spotkania a daniem wsparcia i budowaniem poczucia komfortu psychicznego dziecka.

razu potrafi sprostać sytuacji rozmowy związanej z tematem seksualnym. Stąd konieczne jest zachowanie równowagi między koniecznością eksplorowania celu spotkania a daniem wsparcia i budowaniem poczucia komfortu psychicznego dziecka. Warto wprowadzać elementy zabawy, swobodnej ekspresji ruchowej – wszystko to ma służyć ułatwieniu dziecku przejścia do meritum wywiadu. Zanim zaczniemy pytać o szczegóły, dobrze jest zorientować się, jaki jest poziom wiedzy dziecka dotyczącej seksualności, związków interpersonalnych i zjawisk społecznych. Zadawanie pytań należy ograniczać

to można skorzystać z pomocy lalek, zabawek, by stworzyć mu możliwość pokazania pewnych zachowań. Szczególną uwagę należy przywiązać do emocji dziecięcych. Dzieci wykorzystywane seksualnie przeżywają bardzo zróżnicowane uczucia. Mogą one być zdecydowanie negatywne o charakterze urazowym, ale pojawić się mogą także elementy pozytywne. Diagnosta powinien pozwolić na ekspresję emocji, bez względu na ich znak i siłę. Ważne jest przy tym to, aby psycholog nie był osobą dominującą, lecz raczej wysłuchaną i stwarzającą „przestrzeń” dla zachowań i emocji dziecka.

Opis treściowych kryteriów trafności zeznania

Analizując **strukturę logiczną** zeznania, ocenia się protokół pod względem wewnętrznej zgodności logicznej. Należy zwrócić szczególną uwagę na rozbieżności w zeznaniu, które badamy całościowo. Jeżeli nie wykryje się wewnętrznych rozbieżności w zeznaniu, a całość jest spójna, to kryterium pierwsze należy uznać za spełnione.

Kryterium drugie, odnoszące się do **nieustrukturalizowania zeznań**, oznacza beżładny, skokowy i urywany opis zdarzeń. Taka struktura zeznań ma miejsce w przy-

padku stosowania przez dziecko spontanicznej narracji, podczas której istnieją warunki do zaobserwowania zjawiska inkadencji, czyli nagłego przypływu wspomnień. Należy liczyć się z faktem, iż wystąpienie drugiego kryterium zależy w pewnym stopniu od dobrego kontaktu wstępnego dziecka z psychologiem. Kryteria pierwsze i drugie są wzajemnie powiązane i ostateczna decyzja, co do ich zaliczenia w zeznaniu zależy od jego całościowej analizy.

Detal to informacja szczegółowa dotycząca zachowania, przeżyć i atrybutów

osób, przedmiotów lub zdarzeń. **Liczba detali** podana przez świadka jest ważnym kryterium różnicującym zeznania prawdziwe od fałszywych. Okazuje się, że ogólna liczba detali w zeznaniu fałszywym jest mniejsza, niż w zeznaniu prawdziwym.

Osadzenie kontekstualne określa, na ile opisywane zdarzenia są ujęte w perspektywie temporalnej i przestrzennej, jak zdarzenie jest powiązane z zewnętrznymi okolicznościami oraz w jaki sposób jest ono osadzone w całościowo ujmowanym funkcjonowaniu dziecka. Inaczej mówiąc, osadzenie kontekstualne informuje, w jaki sposób dziecko łączy zdarzenie krytyczne ze swoim rozkładem dnia, przyzwyczajeniami, typowymi zachowaniami dnia codziennego.

Piąte kryterium oznacza przytaczanie **wzajemnych interakcji** między dzieckiem a sprawcą. Aby móc zaliczyć wystąpienie tego kryterium, dziecko musi podać co najmniej trzy elementy interakcyjne według schematu akcja – reakcja – akcja. Jest to cecha różnicująca zeznania fałszywe od prawdziwych, ponieważ w zeznaniach niewiarygodnych o wiele częściej występują opisy interakcji dwuelementowych.

Szóste kryterium oznacza przytaczanie **dialogów *expressis verbis***. Świadek cytuje siebie i inne osoby. Jeżeli w przytoczonych rozmowach pojawia się **opis stanów psychicznych dziecka i/lub sprawcy**, to w istotny sposób wzrasta wiarygodność zeznań dziecka. Należy zaznaczyć, iż w zeznaniach fałszywych rzadko pojawiają się cytaty oraz opisy stanów psychicznych w formie przytaczania rozmów. Bardzo diagnostyczne i wzmacniające wiarygodność świadka jest zjawisko przytaczania przez niego cytatów wraz z opisami stanów, których nie rozumie, ale relacjonuje w wywiadzie.

Siódme kryterium to opis **zakłóconych lub przerwanych biegów zdarzeń**. Krytyczny moment jest opisywany w kontekście innego zdarzenia, komplikującego jego realizację.

Ósme kryterium, czyli **detale niezwykle**, to pewne szczegóły będące swego rodzaju

kuriozum, trudne do przewidzenia w kontekście zdarzenia wykorzystania seksualnego. Mimo swojej dziwności są one jednak realistyczne, możliwe do zaistnienia w rzeczywistości.

Dziewiąte kryterium oznacza szczegóły, których podawanie nie jest istotne, jeżeli chodzi o oskarżenie sprawcy. Są one zbędne, nic nie wnoszą do meritum sprawy. **Detale zbyt liczne** mogą pojawić się łącznie z kryterium opisów interakcji, kiedy wtřęty ukazują całą sekwencję zdarzeń. Jest to kolejne kryterium wyraźnie różnicujące zeznania wiarygodne od niewiarygodnych, ponieważ zauważono, iż osoby fałszujące zeznania z reguły nie podają detali tego typu.

Dziesiąte kryterium odnosi się do sytuacji, kiedy świadek-dziecko mówi o czymś, czego **nie rozumie i nie zna istoty zjawiska**, ale możliwe jest dokonanie prawidłowej interpretacji z punktu widzenia osoby dorosłej. Wystąpienie tego kryterium w bardzo istotny sposób potwierdza wiarygodność zeznania. Im młodsze dziecko jest autorem wypowiedzi, tym wiarygodność się zwiększa.

Jedenaste kryterium to **odniesienia do związków z innymi osobami**, mające miejsce w kontekście zachowań seksualnych dziecka i/lub sprawcy w czasie aktu wykorzystania.

Dwunaste kryterium, czyli **opisy własnych stanów psychicznych**, należy rozpatrywać w kontekście wieku świadka. Im młodsze dziecko, tym rośnie siła tego kryterium, dlatego u małych dzieci nawet proste sformułowania, takie jak np. „bałem się, płakałem, nie chciałem itd.” pozwalają zaliczyć wystąpienie kryterium. U dzieci starszych takie sformułowania są niewystarczające; w ich przypadku ważniejszy staje się opis rozwoju stanów emocjonalnych w aspekcie dynamicznym. Chodzi tu o proces emocjonalny mający swoją dynamikę i etapowość.

Trzynaste kryterium oznacza przytaczanie **opisów stanów psychicznych sprawcy**. Dziecko wnioskuje o np. stanie emocjonalnym sprawcy na podstawie zachowania i stanu fizjologicznego tego drugiego.

Kryteria motywacyjne należy traktować najostrożniej, niemniej są one dodatkowym źródłem informacji wskazującym na wiarygodność zeznania. W spornych i kontrowersyjnych sprawach wystąpienie kryteriów motywacyjnych może być wręcz rozstrzygające w orzekaniu psychologa. Dlatego powinno się do nich podchodzić uważnie i skrupulatnie.

Kryterium czternaste to **korekty spontaniczne**. Jeżeli dziecko w trakcie zeznań samo, bez pytania przez inną osobę, koryguje i zmienia zeznanie, to wskazuje na swoją wiarygodność, ponieważ świadkowie w trakcie relacjonowania zdarzeń w stanie zaangażowania emocjonalnego nie przypominają sobie zdarzeń linearnie, lecz fragmentarycznie, podając najpierw najważniejsze elementy, a dopiero w drugiej kolejności uzupełniając szczegóły. Aktywowanie procesów spostrzegania i przypominania może tu być utrudnione w związku z pobudzeniem emocjonalnym, stąd korekta zeznania jest usprawiedliwiona. Należy jednak z wyraźnym naciskiem podkreślić, iż zaliczenie wystąpienia tego kryterium jest możliwe wyłącznie wówczas, jeżeli świadek dobrowolnie i spontanicznie koryguje zeznanie.

Pojawienie się wątpliwości wzmacnia wiarygodność świadka, ponieważ wskazuje na aktywny proces przypominania, dziejący się zgodnie z prawidłowościami psychologii poznawczej. Warunkiem jest spontaniczność pojawienia się takiej reakcji.

Kryterium siedemnaste dotyczy wystąpienia **samoobwiniania** przez dziecko. Tu znów należy przypomnieć, iż jego wystąpienie zaliczyć można jedynie w sytuacji spontanicznej reakcji, a nie implikowanej przez rozmówcę.

Kryterium osiemnaste związane jest z sytuacją, kiedy dziecko **przebacza i/lub usprawiedliwia sprawcę** czynu wykorzystania. W swojej relacji szuka argumentów wyjaśniających motywy działania sprawcy, które mają łagodzić jego wizerunek w oczach otoczenia społecznego.

Podsumowując kryteria motywacyjne, można dodać, iż ich wystąpienie wzmacnia wiarygodność zeznania między innymi z tego powodu, iż w potocznie funkcjonującym schemacie wiarygodnego świadka poprawianie, przyznawanie się do braku pamięci, zaprzeczanie samemu sobie, wątplenie w to, co mówią, przenoszenie winy na siebie, wreszcie przebaczenie i usprawiedliwienie czynu sprawcy,

Można założyć, iż osoby fałszujące zeznania, tworząc potoczny wizerunek osoby „superwiarygodnej”, będą skrupulatnie unikać takich reakcji, jak przyznawanie się do braku pamięci, zaprzeczanie samemu sobie, wątplenie w to, co mówią, przenoszenie winy na siebie, wreszcie przebaczenie i usprawiedliwienie czynu sprawcy.

Kryterium piętnaste to **stwierdzenie braku pamięci**. Wszystkie uwagi poczynione w kontekście kryterium poprzedniego również odnoszą się do kryterium analizowanego obecnie. Stwierdzenie dziecka, że nie pamięta pewnych zdarzeń musi być całkowicie spontaniczne i w żaden sposób nie sugerowane przez drugą osobę. Nie może to być więc odpowiedź na pytanie.

Kryterium szesnaste oznacza **wystąpienie wątpliwości wobec własnych zeznań**.

równa się podważaniu swojej wiarygodności. Stąd można wysnuć wniosek, iż osoby fałszujące zeznania będą skrupulatnie unikać tego typu reakcji, tworząc potoczny wizerunek osoby „superwiarygodnej”. Dlatego założenie, że w zeznaniach niewiarygodnych kryteria motywacyjne będą pojawiać się o wiele rzadziej, niż w zeznaniach opartych na prawdziwych doświadczeniach świadka wydaje się całkowicie uzasadnione.

Kryterium dziewiętnaste – **detale charakterystyczne dla przestępstwa**, odnosi się do elementów danego, konkretnego naruszenia prawa. Progresa zdarzeń w trwałym kazirodczym związku będzie przewidywana w odmienny sposób, niż scenariusz wydarzeń związanych z jednostkowym aktem przemocy seksualnej z osobą obcą. Jeżeli dziecko opisuje zdarzenia w sposób, który profesjonalści uznają za charakterystyczny dla pewnej, konkretnej formy przestępstwa, to kryterium to zostaje zaliczone. Zostaje ono również uznane w sytuacji, kiedy empiryczne odkrycia pochodzące ze śledztwa zazębiają się z treścią zeznań dziecka.

Pozostaje jeszcze kwestia skuteczności opisanej procedury analizy treściowej. Otóż jak podaje M. Draheim (Draheim 1993) za M. Stellerem i G. Koehnkenem, wyniki

są zaskakujące. Po przeanalizowaniu 24 tys. zeznań świadków stwierdzono, że w 90% spraw sądy zaakceptowały opinię psychologów co do ich wiarygodności. W 70% biegli orzekli, że zeznanie można uznać za wiarygodne. Z badań U. Undeutscha (Undeutsch 1982) wynika, że w 95% spraw sąd uznał podejrzanych za winnych, kiedy biegli stosowali treściowe kryteria trafności zeznania. W ani jednym przypadku nie pojawiły się później nowe argumenty przemawiające za błędem diagnostycznym. Wyniki ilustrują bardzo wysoką skuteczność narzędzia, należy jednak pamiętać, iż powyższe dane pochodzą z analizy realnych spraw sądowych. Trwają próby eksperymentalnego zweryfikowania treściowych kryteriów trafności zeznania, a ich wyniki zdają się potwierdzać użyteczność tej metody.

Bibliografia

- Arntzen F. (1989), *Psychologia zeznań świadków*, PWN, Warszawa.
- Arntzen F. (1993), *Psychologie der Zeugenaussage*, Beck, Munchen.
- Draheim M. (1993), *Za i przeciw instytucji eksperta w dziedzinie szacowania wiarygodności zeznań świadków*, w: „Przegląd Psychologiczny”, tom XXXVI, nr 1, s. 127–133.
- Draheim Sz. (1997), *Metody oceny wiarygodności zeznań dziecka w sprawach nadużyć seksualnych. Materiały do szkolenia*, Agencja Usługowa Omega, Poznań.
- Finkelhor D. (1984), *Child sexual abuse*, Free Press, New York.
- Glaser D., Frosh S. (1995), *Dziecko seksualnie wykorzystywane*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa.
- Steller M. (1997), *The usefulness of criteria-based content analysis and distinguish between truthful and publicated allegations*, w: „Psychology, public policy and law”, vol. 3, nr 4, s. 705–737.
- Steller M., Boychuk T. (1992), *Children as witnesses in sexual abuse cases: Investigative interview and assessment techniques*, w: H. Dent, R. Flin (red.), *Children as witnesses*, John Wiley & Sons Ltd., s. 47–59.
- Steller M., Koehnken G. (1989), *Criteria-based statement analysis*, w: D. Raskin (red.), *Psychological methods in criminal investigatoin and evidence*, Springer, New York.
- Undeutsch U. (1982), *Statement reality anamisis*, w: A. Trankell (red.), *Reconstructing the past, Novstedt and Soners*, Sztokholm.